

ingesloten en toen von Mansteins poging om hen te ontzetten in de tweede helft van december was mislukt, was hun lot bezegeld. Van dag tot dag werden hun voorraden geringer, zij kregen tekort aan munitie, voedsel en medicamenten. Felle kou ging de uitgehongerden teisteren. Erger nog: op het gebied dat zij verdedigden, werd op 10 januari '43 door de Russen van alle kanten een grote aanval ingezet. De ring om de overlevenden werd nadien nauwer aangehaald. Zij wisten dat zij gedoemd waren ten onder te gaan, maar hun opperbevelhebber, generaal Paulus, weigerde herhaaldelijk Russische voorstellen tot overgave te aanvaarden. Dat was ook Hitlers bevel: het Zesde Leger moest zich, teneinde de Russische strijdkrachten zo zwaar mogelijke verliezen toe te brengen en hen zo lang mogelijk te binden, tot de laatste man opofferen. In het vertrouwen dat dit bevel opgevolgd zou worden, bevorderde Hitler Paulus tot *Generalfeldmarschall*. Bitter teleurgesteld was hij dan ook toen op 31 januari '43 bericht kwam dat Paulus met zijn staf en met de troepen die hij nog bereiken kon, gecapituleerd had. Twee dagen later, op 2 februari, werd het laatste Duitse weerstandsnest opgeruimd. Het Zesde Leger had opgehouden te bestaan.

Het was een verpletterende Duitse nederlaag. Bijna honderdvijftigduizend Duitsers waren in de gevechten gesneuveld, aan hun verwondingen bezweken of van honger en koude omgekomen. Meer dan negentigduizend raakten in krijgsgevangenschap onder wie zich, afgezien nog van Paulus, niet minder dan drie-en-twintig generaals bevonden. Ook op materieel gebied waren de Duitse verliezen zwaar: 2 000 tanks, 2 000 vliegtuigen en 10 000 stukken geschut waren verloren gegaan.

Anderzijds: hoe groot en inspirerend de Russische overwinning ook was, in strijd met de verwachtingen van het Russische opperbevel bezat het Rode Leger niet de kracht om haar volledig uit te buiten. De verwoede gevechten met het Zesde Leger en vooral ook met von Mansteins troepenmacht hadden zoveel van de Russen gevergd dat zij niet onmiddellijk naar de Zwarte Zee konden doorstoten. Von Manstein hield daar een corridor open waardoor het Duitse Vierde Leger en de overige Duitse en andere hulpstroepen die de Kaukasus bereikt hadden (daaronder de *SS-Division 'Wiking'* waarin een deel van de Nederlandse 'Oostfront-vrijwilligers' meevocht), westwaarts konden ontsnappen. Zij richtten daarbij grote verwoestingen aan en schoten duizenden burgers neer. Pas op 14 februari was de havenstad Rostow weer in Russische handen. Intussen had het Rode Leger medio januari ook een groot offensief kunnen inzetten tegen de Duitse, Hongaarse en Italiaanse troepen ten westen van Woronesj. Hier werden in twee gebieden nog eens 23 divisies omsingeld en goeddeels vernietigd. Daarmee evenwel (èn met een geslaagde poging om de blokkade van Lenin-